

Foredragsserien "DEN NYE TID".

4. foredrag.

Bondens krise.

R e f e r a t

av

r. sakfører Olav Liens foredrag torsdag den 20. januar 1934 i
Ingeniørsalen.

Godtfolk!

Jeg har talt i Oslo to - tre ganger før og har hatt den ære å bli skåmløst av den såkalte hederlige presse. Derfor vil jeg til å begynne med gjøre opmerksom på at det jeg skal tale om er en skildring av den mentalitet som rår blant bønderne, blant bygdefolket, en skildring av den skrekkelige tilstand som hersker der.

Jeg blev for et år siden bedt om å tale i studentersamfundet og jeg gjorde det. Allikevel oplevde jeg at den politiske visergutt som representerte Fedrelandslaget kom der og sa: Vel, han skulle tale om krisen, men han nevnte ikke en eneste utvei. - Jeg skulle ikke nevne noen utvei. Jeg skulle skildre det som jeg fra min virksomhet både som sakfører og som krisehjelpsleder hadde å fortelle, og det er det jeg skal gjøre her.

Men før jeg begynner på den egentlige opgave, vil jeg først ta litt historie. De som kjenner den vil vite at bønderne i dette land flere ganger har gjort oprør. Husker de mennene på Oplandene i 1508? De slo ihjel to danske futer og jaget dem fordi de påla dem urettferdige skatter og vilde ta fra dem det som var odels- og fedrenejorden. De blev dømt av sin samtid, idet de ble kuet av kronprins Kristian, den senere kong Kristian II. Høvdingene ble henrettet og deres hoder satt på staker på Akershus festning.

20

Men nutiden og eftertiden roser disse bønder. De hadde forsvarst det som var Deres og det norske rikes jord. I Telemark, i min egen fødebygd, sendte Kristian IV, som grunnla denne by og kalte den Kristiania, tyske og danske bergmenn, som skrev ut skatter og påla bønderne arbeidsplikt. De vilde ikke finne sig i det og jaget tyskerne og danskene avgårde, og Peter Hansen Little, hovedsmannen på Akershus sendte en hær til Telemark. 6 mann blev drept, deriblant en av mine forfedre, og på hver gård i fylket måtte man betale mulkt. Det var i 1640. Historien roser dem for det. De forstod å verne det som var norsk mot det som var utenlansk, mot overgrep, der overgrep ikke hørte hjemme. Jeg kan nevne Hallvard Gråtopp fra Drangedal som dro med sin hær mot Oslo. Det var etter overgrep. Den norske bondestand settes i slavekår. Det var det de reiste sig imot. Jeg kan nevne Kristian Lofthus fra Aust-Agder, han som bondestanden reiste bauta for i Agder i 1914. De hedret ham og han står i den norske soga, som er folkeskolens lærebok, omtalt som en helgen, ved siden av Hans Nielsen Hauge og Marthin Luther, men han døde på Akershus i 1797. Han hadde lenker omkring armer og ben og satt der som Nordens farligste fange. Da en av våre berømte jurister som ung student besøkte ham i fengselet, ristet gamle Kristian Lofthus på de rustne kjettingene og sa: Slik behandler de en mann som bare vilde Norges frihet.

Jeg vil be mine damer og herrer å holde sig dette for øie når De leser referatene i Aftenposten, som nu kanskje går Arbeiderbladet en høi gang i å skrive det som ikke er sant.

Det som er bondens krise kan man kanskje si er ikke så farlig. Nu skal vi huske på den bondetradisjon vi har i dette land. Det første vi kjenner er Gulatingsloven som instituerte en særskilt rett for bonden, en familierett, odelsretten, åsetesretten. Det blev ikke gjort for å oppheve den enkelte i adelsstanden, skjønt adel er det samme ord som odel, men det som ligger til grunn for odelsloven er den samskuddsmessige betrakting at jordbruket ikke er en virksomhet som kaster

3.

så meget av sig. Vi kan ikke drive jordbruk og bli rike på 10 - 15 år. Den som arbeider med jorden må arbeide på lang sikt. Han må bryte og rydde og gjøre dagsverk som han kanskje ikke får lønn for på 10 - 15 år, ja kanskje ikke i sin tid. Men han gjør det ikke med mindre han vet at det kommer ham eller hans slekt til gode. Derfor er odelsloven en analogi av det som omhandler det jødiske samfund. I 3. Mosebok, 25 kap. vil man finne det, men det er selvfølgelig for jøder og ikke for Gojim.

Magnus Lagabøter syntes ikke odelsloven var bondevennlig nok og forandret den i 1274 derhen at taksten skulde avsies av 6 menn og fristen for å søke på odel skulde være 60 år.

Så kom danskotiden med danske embedsmenn og danske futer og bønderne blev ilagt de vanvittigste skatter og mulakter for at man skulle få tatt jorden fra dem, men det strandet på at bønderne tok gården tilbake på odel. På hyldingstinget på Akershus i 1548 foreslo de danske embedsmenn å opheve odelsloven, for det var ikke adgang til å oprette adelsgods her i landet, fordi bønderne tok igjen jorden på odel. Forsamlingen på Akershus gikk med på det, men det strandet på den danske konge og Danmarks Riges råd, ifølge Tarangers rettshistorie. Det var altså Danmarks Riges råd og hans majestet kongen som berget odelsloven i 1548. Generalprokurøren i Kristiania foreslo i 1790-årene å opheve odelsloven "formedelst de mange prosesser", som efter generalprouratørens mening forarmet bonestanden. Forslaget blev forelagt amtmannene og sorenskriverne til uttalelse. Halvparten av disse stemte for odelsrettens ophevelse, men nu som i 1548 strandet det på Danmarks Riges råd, som uttalte at det ikke våget å opheve odelsretten fordi det forutså bonde-revolusjon dersom det skjedde.

Eidsvoldforsamlingen i 1814, som man synes så godt om, hadde odelsloven til behandling og sorenskriver Koren foreslo at odelsloven skulle settes i grunnloven. Jeg siterer forarbeiderne til Grunnlovens

4.

: 107:

" - - - Faller den støtte bort som odelsretten er og nogle ufrugtbare for Landmanden elendigheds Aar indtræffe og i samme tid fri Skibsfart haves, da bliver den gunstigste Tid for de store Købmænd samt Gods-Skogbrugs- og Værkseiere at berige sig, og da vil alt Landet snart være i nogle faa enkelte riges Hænder. Og se hvor nu ædle Bønder vil de fra et høimodigt og ædelt Folk nedsynke til hine vornede og russiske Slaver og med deres Skjæbne arve deres slaviske Aand."

Husk på det, mine damer og herrer, "deres slaviske ånd"!

Det er ikke nok med at de dreper dem som sliter, men de dreper noget mere ved å gjøre bonden til slave, de dreper det som kan bære nasjonen oppe, og i allfall skulde de som er fra byene huske på at efter vår forfatning er de+ 2/3 av de herrer som sitter i Stortinget og tuller som velges fra landet. De forstår å fore både høns, griser og kveg, men de burde jo forstå å behandle stemmekveg. Det forstår Folkets Hus.

Advokat Hjort sa i sitt foredrag i Statsøkonomisk Forening 4.

November 1932:

"I alle land som bygger på den samfundsordning som ennå gjelder i Norge har man da også forstått betydningen av å ha en fri og økonomisk uavhengig bondestand. Jordbruket har vært betegnet som moderniseringen og bonestanden som margin i folket. Få steder har man imidlertid forsøkt å nå dette mål ad lovgivningens vei så bevisst som skjedd her i landet. Den absolute motsetning til dette vårt syn på hvordan bondens stilling bør være i et land finner vi i den jordpolitikk som er ført i Russland under Stalins ledelse. I sin bok om Stalin fremhever Stephen Graham at Stalin hurtig blev klar over at en uavhengig bondestand ville være en stadig fare for en vellykket gjennomførelse av den kommunistiske samfundsordning. For å undgå denne fare har han planmessig slått inn på en jordbrukspolitikk som bevisst tar sikte på å proletarisere bønderne og gjøre jordbruken til en slags kornfabrikk og bønderne til lønnsarbeidere i den. Det er ingen tvil om at disse Stalins forholdsregler er helt logiske og nødvendige ut fra det samfundssyn han har, men omvendt må det da være sikkert at en bonestand som er i økonomiske vanskeligheter innebærer en fare for et samfund som er bygget på de prinsipper som gjelder her i landet. Til tross for at vår lovgivning og endog grunnloven har forsøkt å gjøre bonestanden i landet interessert, er målet ikke blitt nådd. De økonomiske forhold og den økonomiske politikk som har vært ført her i landet synes nemlig de facto i stor utstrekning å hitføre hvad Stalin de jure har gjort i Russland."

Det er ført en pengopolitikk som har vært ruinerende for en

5.

stor del av landet. Man kan si at det rammer vel andre enn bønder. Ja, det gjør det. Det rammer den hele nasjonen, for under og etter krigen sattes seddelpressen igang slik at den norske kronen i 1920 var nede i $23\frac{1}{2}$ øre etter Statistisk Centralbyrå, så langt nede i kjøpekraft var den altså. Det betyr m.a.o. at de som stiftet gjeld i en eller annen form til den kurs, de måtte nødvendigvis - hvis kronen steg - betale tilbake mange ganger det de lånte. Det rammet skibsfart, handel, industri, jordbruk, skogbruk, i det hele tatt alle bedrifter. Vårt samfund er slik innrettet med kredittinstitusjoner at om man stifter gjeld og forpliktelser til en tid, så skal det betales tilbake til en annen tid, men det er jo alt under forutsetning av at måle enheten er den samme.

I Kristian V lov, som dessverre er ophevet, står det i en § :
"Hvo som understaar sig til at forfalske Kongens Mynt,
han bør at miste Ere, Liv og Gods."

Mowinckel og Rygg hadde begge vært et hode kortere hvis Kristian V lov hadde gjeldt idag. Det var i den forbindelse en annen god bestemmelse i Kristian V lov, i en § som lyder slik:

"Det er med Straf forbudt at narre Bønder og andre troskyldige Mennisker."

Men kronen var nede og så gikk Bomhoff som da var bankchef, og så kom Rygg i 1920. Da begynte den såkalte deflasjonspolitikk, det å føre enen opover. Det medførte selvfølgelig ganske straks at gjeldstyringen øket. Det merkes først der omløpet er hurtig, altså i handel, skibsfart og industri. Det merkedes på den måte at folk i byene ikke kunde greie sine forpliktelser. Det begynte med at skibsredere, kjøpmenn og grosserer måtte ha akkord. Jeg sier det ikke fordi jeg misunder dem, det var nødvendig. Følgen av det var at bankene gikk en etter en.

Det er av økonomisk Revy, ved redaktør Diesen, i 1931 utarbeidet et kart som kalles "SydNorges bankkirkegård". Her ser vi de banker som gikk fallit før 1931. Her er Oslo med den store familiekirkegård: Handelsbanken,

6.

Centralbanken og alle de andre banker. Hvert kryss betyr en bank - det kommer mange nye - og legg merke til at alle disse banker gikk før 1931, de gikk altså før krisjhjelpen kom. Hvis en bank går nu, er det krisjhjelpen som har gjort det. Dette er Sydnorges bankkirkegård, Nordnorge har sin egen. Jeg må nevne det for å illustrere finanskomiteens innstilling for 1930, nr. 148. Det er utregnet statistisk tap på forskjellige næringer i dette land. Det viser sig at tapet fordeler sig således: På jordbruks-
er det tapt 2,3 % i Norges Bank, 1,3 % i aksjebanker, sparebanker og
privatbanker. På skibsfart, handel og industri er det tapt 91,8 % i aksjebanker, sparebanker og privatbanker, altså 91,8 av samtlige kors på denne
bankkirkegård er foranlediget av tap på handel, skibsfart og industri.
Tog nevner det fôrди dette er en forsamling som presumtivt ikke er inne i et, men man må forstå at det skjer en urett når det på jordbruks-
bare er nedskrevet 1,3 %, mens det på handel, skibsfart og industri er nedskrevet 91,8 %. Det er skjedd en urett og det er det de nekter å innrømme.
Cand.oekon. Kielland summerte i Aftenposten tapet til 2 miliarder, altså i tall med døde nuller og falske kroner, men det tap - vel å merke - har de andre avskrevet, mens det blev liggende tilbake på jordbruks-
professor Keilhau og valutakommisjonen, som bestod av våre beste finanseksperter, deriblant bankchef Rach m. fl. uttalte i 1925 at det lå utenfor praktisk politikk å føre kronen op i pari og Keilhau sørde Omsens ord på Eidsvold i 1814 til sine:

"I samme øieblik som de vedtar denne pengepolitikk, vedtar de nød og elendighet for hele Norges landbefolking."

Professor Skeie skildret i 1926 med profetisk klarhet i Aftenposten i en lengere artikkel, som han merkelig nok fikk inn, at følgene av å føre kronen op i pari vilde bli at gjelden ble 2 - 3, ja inntil 4 - doblet. Småbrukene vilde alle sammen gå overende, så den mere forgjeldede bondegård og så den dernest forgjeldede o.s.v. inntil det hele land

vilde være solgt ved tvangsatøksjon. Og han sier til slutt i sitt skrift i 1926. "Den dag vil komme da både kreditorer og lovgivere sukkende sier: Det hadde vært bedre å la debitor leve, selvom han bare hadde betalt sin virkelige gjeld," og det var mot det at Rygg lyste forbannelsen over alt det som heter norske bønder. Vet De hvad han sa: "Ja, jeg forstår dette. Jeg er opmerksom på at denne pengepolitikk kommer til å medføre at der blir liggende ondelik. Det får ikke hjelpe. Hensynet til de andre næringer krever det. Det er dog bare en gård som skifter eier. La ruinene ligge - " ei døde hefte på livets reise." Det er bare en gård som skifter eier! Det var bare det for nasjonalbankens direktør at en gård skiftet eier! Det er ikke bare det for en bonde, det er alt, det er eksistensen. Med den tusenårige tradisjon vi har i dette land er det ikke bare, men det skjedde fordi Mowinckel sa at det var en velsignelse. Han sa endog i valgkampen i høst at partipolitikken hadde vært til velsignelse. Det måtte vel være for ham det da, ellers kan jeg ikke begripe det. Men De vil forstå at den politikk måtte medføre at eftersom kronen steg - altså fra 23,5 øre i kjøpekraft i 1920 til pari i 1928 - vilde en bonde som mottok en gård på skifte i 1920, automatisk få sin gjeld 3 - 4 doblet. Derfor er det nok av eksempler på alle de familiefedere, som mottok fedrenegården i 1920 - 26 som er falitt idag.

Jeg kan nevne et par karakteristiske eksempler:

En bonde i Telemark, en av disse gode gamle slekter, rike folk som arvet store eiendommer, gikk konkurs ifjor. Jeg var bestyrer i boet. De hadde hatt en landbrukskandidat til å føre gårdsregnskapet. Den gjennomsnittlige inntekt av jordbruket hadde vært kr. 1800, - pr. år, mens de på 4 år hadde betalt kr. 58,000, - i kommuneskatt og dertil statsskatt. Forstå det alle! Men prisene falt. Efter statistikk fra Selskapet for Norges Vel og Aas landbrukskole gikk det norske jordbruks fortjeneste ned til gjennomsnittlig 0,31 %, men til tross for det skatter bonden av en langt større inntekt. Man vil naturligvis tro at de skatter etter selvangivelse. Nei, det

8.

er nok ikke adgang til det for en bonde. Efter at en tilfeldig sammensatt ligningsnevnd har satt gården i en viss verdi, bestemmer Riksskattestyret - hvor forresten Rygg er nestformann - hvad skatten skal være. De betaler ikke 20 % i skatt, men 80, ja op til 100 % av sin inntekt i bare kommuneskatt. Det er offisielle tall. Det kommer den ene innberetning efter den annen om at kommunene går konkurs og kaoset er kommet så langt at selv justisdepartementet pålegger landkommunene å begå direkte ulovligheter. Jeg sa da jeg var oppe i justisdepartementet for et halvt år siden som min kommunens representant i annledning av budgettet: De pålegger oss å stryke underskuddet på budgettet, men det er ulovlig, for det står i formannskapsloven at det skal opføres. Jeg fikk til svar at det skulde vi gjøre, for nød bryter alle lover. Så langt er vi altså kommet at justisdepartementet påbyr et lands formannskap å bryte loven. Formannskapsloven skal ha 100 års jubileum om 3 år. Vi får håpe at jubilanten oplever det.

Jeg skal nevne to-tre eksempler på hvorledes en bonde kan bli behandlet. Jeg ber Dere holde Dere for øje bankkirkegården og prosentene 91,8 på handel, skibsfart og industri og 1,3 på jordbruk og skogbruk. En bonde i Numedal gikk konkurs i 1926 og i bostyret satt o.r.sakfører Orni i Drammen, bankchef Kløvstad og advokat Nauf. De sa i sin innberetning at de ikke kunde finne at bonden hadde innlatt sig på noget vågelig foretagende men de dro til Kongsberg Sparebank og fraslogte ham gården, samtidig med at de sendte ham den hyggelige beskjed at han måtte flytte innen en uke, ellers kom lensmannen og kastet ham ut. Hele bostyret konstanterte at mannen ikke hadde innlatt sig på nogen vågelige foretagender. Som økonomisk Revy sier: En bonde kan ikke som en kjøpmann eller grosserer akkordere på sitt lånte lager av varer. Han har regelmessig satt gården i pant og dermed må han gå.

Et annet eksempel: I 1920, da kronen var lav, gav Hypotekbanken takst på en gård i Seljord. Taksten var 63.000,-. Da kronen nærmest sig pari, var det klart at eiendommen gikk den andre vei, hvorfor den gikk til

tvangsausjon, da bonden ikke kunde greie det. Hypotekbanken slo eiendommen til sig og kastet mannen ut i 1924. Det var en god gård etter våre forhold. Først lå den brak i 3 år, så datt staburet. Så kom 1928 og Gjeldskommisjonen. Jeg skrev til denne og gjorde opmerksom på forholdet og Gjeldskommisjonen skrev til Hypotekbanken, som så meddelte mig at jeg skulle få snledning til å forklare mig, før noget videre blev foretatt mot mig. Jeg svarte visst at jeg helst ville gjøre det for retten. Helt 30 og 29 gikk. Så datt låven og det var det samme for det var ingen som drev gården. 1930 og 31 kom. Ifjor fikk de solgt gården til en bymann for kr. 9 000,-, men husk på at det var uten renter og avdrag. Den gamle eier ville de ikke slippe inn, for han var rike fant. Jeg skrev til departementet og spurte om det fantes mulighet for den gamle eier å få gården. Det blev svart at det kunde skje hvis konsesjon blev nektet. Nu ser det ut som om han - etter 10 års forløp skal få eiendommen tilbake, men nu er den brak.

Så er det et annet eksempel. Haakon Rinde, sønn av Peder Rindo, satt på Vallø gård i Vestfold. "Nationen" gav ham i 1914 den attest at han var Norges beste gårdbruksmann. Han hadde drevet opp gården slik at den var et mønsterbruk og man formelig valfartet til Vallø. Han hadde tap på tap under krigen og var kommet i gjeld. Prisfallet kom og auksjon ble holdt. Jeg var nede i Vestfold hos Søyland fordi vi skulle ha krisehjelpsmøte. Haakon Rinde kom og sa: Nu skal vi gjøre noget, nu skal vi ha dom for at en bonde ikke kan bli på sin gård før han har betalt den to ganger. Søyland og jeg sa: Vær forsiktig. Han svarte: Nei, jeg er ikke forsiktig, jeg har gjort hvad jeg kunde, men enda vil de jage meg avsted som en annen forbryter. Jeg snakket med ham og sa: Vær for all del forsiktig. Han svare: Jeg har sendt bort de minste barna og konen og nu kan de komme. De kom og begynte å bære ut. Det er det som er så almindelig hos en bonde og som heter utkastelse. En katt og en bikje lukker de ut, en ubuden gjest viser man ut, men en bonde kaster man ut. De måtte riktignok kaste ut Haakon Rinde, det vilde han.

18.

De låste dører og vinduer og gikk sin vei. Haakon Rinde tok en sterk øl, slo inn ytterdøren. Er det kommunisme og revolusjon at en mann hevder den private eiendomsrett? Ja, det er det i "Aftenposten", men det er det motsatte hvis vi tenker over det. Man sendte bud efter Søyland og så satt de der på gulvet, for de hadde jo ikke noget å sitte på. Det blev sendt bud på politimesteren i Horten, som kom og sa at man måtte ta denmann, "Nei," sa Søyland, "den mann tåler ikke fangekost." Politimesteren stod der og glante, dette var noget ganske usedvanlig. Så sendte de bud til Drammen, til Skoger Sparebank, og det endte med at han kunde få gården igjen til det den var verdt. Så blev de enige om det og Haakon Rinde sitter den dag idag som landets dyktigste jordbruksminister og ingen skade er derved skjedd.

Et annet eksempel på hvorfledes en bank kan opstre: Der sitter en bonde som har en gjeld på kr. 12 000, altså ikke stor. Så hugger han skogen og transporterer det vesentligste av beløpet til sin bankforbindelse. Men så skylte han kr. 3500, - i en annen bank og denne bank vilde holde eksekusjon hos ham. Så kom han til mig og foreslo at bankene skulle dele beløpet, men nei, det ville de ikke. Men da må mannen gå konkurs. Så spurte vi banken etter at han hadde fått akkord, men de svarte atter nei, han får gå konkurs. Saken blev innberettet til sparebankinspeksjonen og denne sendte et brev til styret:

"Under henvisning til tidligere korrespondanse skal Bankinspeksjonen henstille til sparebanken uopholdelig å kvittere den omskrevne utleggsforretning hos N.N. - - - - således som foreslutt i overrettsakfører Liens skrivelse av 7. sept. sistl.

Bankinspeksjonen beklager at Sparebanken ved å fastholde et utidig krav om å få beløpet deponert i en annen bank har forsinket denne ordning i over 3 måneder.

Et annet eksempel, samme historie, men en annen bank. En bonde hadde kausjonsansvar til 2 banker. Den ene gikk på mød utleggsforretning.

Eksekusjonen blev tinglest 1. august. Skyldneren henvendte sig

til sin annen kreditor og situasjonen blev drøftet. Der blev gjort forsøk på en minnelig ordning. Det var to sparebanker med kongelig autorisasjon, og vi bød dem dele likt etter fordringene, men nei. Så måtte denne bonde slåes konkurs. Så blev de to banker med i bostyret og så skulde de granske forholde. Innberetningen lyder:

"Bostyret finner intet å legge skylden til last. Han og hans familie har alle tider vært enestående strevsomme og sparsommelige folk. Det m^ør karakteriseres som den rene ulykke at en så forsiktig og dyktig mann som .. er kommet op i dette forhold. Alle hans disposisjoner var forsiktige på den tid de blev foretatt og konkursen skyldes ene og alene de ustabile pengefors hold og forhold ellers som han hverken kunde forutse eller ha vært herre over."

Slik lyder de fleste innberetninger om bøndernes konkurser idag. De må gå konkurs fordi de blev nektet de opgjør som bankene hadde foretatt i andre næringer. Det er under slike forhold at bønderne skjønner at det ikke lenger er mulig å få det som rett skulde være, fordi det mangler totalt orden og styre. Det var derfor Krisehjelpen kom, slik som den måtte komme. De skjønte jo at nu, som før, måtte bønderne ta det i sine egne hender, når statsmakt, konge, de som styrer og skulde være til styre ikke gjør noget. Det er det som da blir mere og mere rasende for, at jo værre krisen blev, jo mere forsøkte de å benekte det, og når vi forsøker å skildre de drastiske forhold, som vel er drastiske, men dog sanne, så sier "Aftenposten": Kommunisme. Det var der Krisehjelpen stod, da vi nærmet oss valget. Så kom Arbeiderpartiet og sa: Ned med renten og ned med gjelden o.s.v., men de hadde en rev bak øret og når vi ser øret på reven, så vet vi at selve dyret ikke er langt borte. De dro sig til minnes den historie om mannen som hadde så høi feber og gutten som hadde hørt at feber var farlig og kom til doktoren, som spurte hvordan det gikk med faren. Gutten svarte: Jo, han er død, men feberen er han i allfall kvitt. Jeg har på følelsen at bonden kan bli kvitt gjelden, men kanskje også samtidig gården. De andre borgerlige partier nekter å erkjenne krisen. Vår kjære Hundseid stod i Bergen og sa at bonden er den klippe som marxismens

12.

skute skal strande på, men nu er han den skjærgård som gir marxismens skute smult farvann frem til presidentstolen. Hundseid om det. Han sa at de fleste bønder var selv skyld i sin ulykke, det sa han i Halden og i Telemark. De fleste av Bondepartiets menn mistet tilliten, og det var det de hadde det så hett med i ettermiddag også. De mistet tilliten, for hvis de mente at Bondepartiets program var riktig, så skulle de fulgt det, slik som Quisling foreslo som medlem av bondereggeringen. Vi var klar over at vårt program mått følges og vi stod i den stilling at vi måtte velge det selskap vi skulle være i. Til venstre kunde vi umulig gå - naturligvis. Venstre er på god vei mot sin grav og det er aldri moro å reise til gravøl. Høire er jo nærmest avdøde gjengangere, som spørker, men det er hyggeligere selskap forsåvidt. Høire hadde - karakteristisk nok - på sitt program at jordbruket vies fortsatt opmerksomhet og folk fortet sig det de kunde med å bø Gud bevare sig for den opmerksomhet. Vi hadde valget mellom å stille egen liste eller å gå sammen med andre. Vi gikk sammen med Nasjonal Samling med den følge at vi i første omgang gjensidig ødela hverandre. I byene het det "disse banditter som er i krisehjelpen" - ja Bergens Aftenblad brukte ordet "krisehjelpsbanditter". og på landsbygden skremte de med at Quisling og disse menn i Nasjonal Samling var betalte kapitalister, som hadde til oppgave å skade Krisehjelpen og splittet den. Ja vel, det blev resultatet. Vi vet at der er herreder hvor bare 15% av våre innskrevne medlemmer i Krisehjelpen stante på oss, og de som gjorde det ble angrepet fra alle sider, ikke minst fra borgerlig hold. Hvem som lovet mest, vet ikke jeg, og det er temmelig umålelig. Til slutt var det ikke meget sant i det somstod på trykk i bladene i de dage - iallfall var det forvrengt. Det som mangler hos de som kaller sig borgerlige idag er den totale mangel på syn for den store ting å ha en bondestand som ikke kjenner grunnen gli bort under sig, for ingen kan vel bli mere desperat enn en bonde som skal gå fra gården.

Jeg snakket med en advokat i Oslo ifjor, som syntes det var

voldsomt dette at Krisehjelpen skulde fare slik frem. Da svarte jeg: Hvad vilde du si hvis de tok skrivemaskinen, skrivebordet og dig selv og satte ut på gaten og tok fra dig sakførerbevillingen? Hvad vilde du begynne med? Han svarte da: Nei, Herre Gud, ikke snakk om det. Men det er akkurat det samme for en bonde, som med hundre-årige tradisjoner er knyttet til gården og som kjenner et særlig ansvar for den og som ikke selv er skyld i ulykken. Han måtte forsvinne for det første fordi det er først en gal pengepolitikk og for øt annet fordi de ikke vil erkjenne det de samme partipolitikere som optrer ved valg etter valg, for det er nu slik med et menneske at det ikke kan stå frem og si: "Herre, jeg har handlet ille." Det er ingen som vil stå frem og ta ansvaret, men det må vel være nogen som har ansvaret for den politikk som er ført i disse år og det må vel - i Herrens navn - være Mowinckel, Hambro og Hundseid og de som har stølt med det og de som er blitt valgt. Men når de ikke bruker vettet, må vi gjøre det. For å si det: Ute hos bygdefolket har ikke Stortinget nogen tillit, ingen venter sig mere av det enn av styret i A/S : Lakkegaten 91.

Som situasjonsbillede skal jeg fortelle et par ting fra det som heter bankverdenens kollisjon med oss. Borte i Vestfold begynte det å gå rykter om Vaale Sparebank. Søren Søyland skrev i en diskusjon i "Tønsberg Blad" som svar på direkte angrep: Det må vel bli det samme enten jeg setter mine penger i Vaale Sparebank og taper dem der". Straks blev han satt under tiltale for injurier. Det blev stor straffesak, med riksadvokat, politimester og advokat Haugestad. Men det som var det morsomste var at jeg kom i skade for å slå en meget god vits. På samme tid hadde politimester Bang i Holmestrand vært inne i Holmestrand Sparebank og sagt for spørk, at det måtte visst være dårlig med Vaale Sparebank, for han hadde fått opsgått et lån der. Tror De ikke det også blev anmeldt. Det jeg sa i retten var: Vaale Sparebank mottar innskudd, men politimester Bang mottar utskud. Så kom den injurierende uttalelse: Men det er den forskjell at de som er innsatt på 30 dager hos

politimester Bang, kommer ut på dagen, men gjør de det i Vaale Sparebank? Søyland blev blankt frifunnet. Det var enstemmig dom, og rettens formann uttalte følgende: Det var ingen kverulant man her har med å gjøre, men en samvittighetsfull mann som etter evne arbeider med å løse spørsmål, som må løses og som ikke egner sig for behandling ved straffedomstolene."

Det var en tilrettevisning. Men Vaale Sparebank skulde kvittere. Søyland blev stillet som 1ste-mann av Bygdefolket og N.S. i Vestfold. Akkurat den dag han reiste på valgforedrag kom dyrlægen og så til kuene. Det stod 9 stykker på fjøset. Dyrlægen konstanterte tuberkulose og sa at alle 90 måtte slaktes. Fru Søyland - som forøvrig er sønnedatter av Ole Gabriel Ueland - ringte til sin mann og forklarte ham at besetningen måtte slaktes. Vel, sa Søyland, telegrafer til Trøndelag og be om 90 nye kuer. Så ringte Vaale Sparebank op - Søyland hadde kausjonsansvar for sin sønn på kr. 70,00 - og spurte om det var sant at han måtte slakte besetningen. Da de fikk vite det, reiste de til sorenskriveren og begjæret arrest, idet de sa at Søyland stod i begrep med å slakte hele besetningen og stod i kausjonsansv hos dem, og Søyland fikk rettens beslutning for at han ikke måtte gjøre det som loven påla ham å gjøre. Trøste den mann. Er det rart om en mann kan komme til å si det han sa: Ned med banken, når banken kan behandle ham slik. Selvfølgelig, banken måtte gi sig, men chikanen var fullstendig. Forstå det å være bonde under slike forhold! Hvis man eier det som het menneskelig æresfølelse og respekt for sin egen stand, vil man forstå det. Den er ikke så farlig den fiende som skjuler sine klør, som den som åpenbart og i forakt går på, og det er det som er skjedd med en hel masse folk. Det heter at den Vår Herre vil ødelegge, slår han først med blindhet og det ser ut som om de er ganske stærblinde nu de som kaller sig borgelige, for nu må jo hensikten være klar!

Et annet eksempel på den kolossale mangel på orden og rett-

15.

ferdighet. Stortinget fant i 1930 ut at nu var skogeierne så utarmet at de ikke videre kunde ruinere sin egen skog uten statsstøtte. Derfor gav de en lov av 24. juni 1930, som heter: "Lov om underpant i tømmer på rot." De skulle få anledning til å pantsette 100 % op, helt op til grantoppen altså. Hensikten var at de skulle få driftsmidler til å drive skogen. Stortinget gav dem lov og adgang til å pantsette tømmer på rot. Men det er en annen maktfaktor i dette land, ikke bare Folkets Hus, men en annen og likeså farlig maktfaktor og der er når bankvesenet får lov til å optre og med et pennestrokk sette hele loven ut av kraft, og det gjorde de med den loven. 3 dager etter at loven kom, fikk en mann i Telemark et brev fra panthaveren omrent sålydende: Foranlediget ved lov av 24/6 - 1930 anmodes De om ikke å benytte Dem av denne adgang til å opta driftslån, hvis ikke opsies Deres pantobligasjon. Det er klart at mannen ikke hadde noget valg. Han reiste til banken sammen med sin kone. Han burde ikke bare tatt med sig kona, men også ungene som på et slavemarked, så de i tide kunde få vite at de ikke var odelsbårne, men slaver. Året etter kom denne sak op i Stortinget. Det stod også i vårt blad, men ingen ville lese det av dem som skulle lese det. Det mest opsigtsvekkende var at Rygg konstanterte at det ikke kundestå dårlig til på landsbygden for det var ikke brukt en øre av de 5 millioner som var tillet til disposisjon. Nei, det var det ikke, det var ikke adgang til å bruke dem, det sørget bankene for.

Under slike omstendigheter må man forstå at folk i slike tider lengtet etter et parti som kom med sånt på sitt program som orden og rettferdighet, for med det følger nemlig fred. Men det er ingen av de borgerlige partier som har gjort det hittil. Det syntes vi å spore hos Nasjonal Samling den gang og derfor gikk vi sammen.

Jeg skal til slutt nevne det mest krasse av alle de forhold som har ført til at Krischjelpen blev så ille ansett og som har gjort at vi står ubrytelig solidarisk, hvis man vil kaste ut nogen. Økonomisk Revy skrev

16.

sommeren 1932:

"Det er en skandale at staten kan gå frem på den måte den gjør mot sine småbrukere, som har ryddet og nybygget landet."

Om odelsretten sier Økonomisk Revy i samme nummer:

"Historien sier at Harald Haarfagre tok odelen fra bønderne. Det vakte som bekjent et voldsomt rascri. Det var småttier mot hvad man nu har gjort. Nu har man tatt eiendomsretten fra bønderne, eiendomsretten til gården, husene, hestene, sauene, gjæitene, grisene, redskapene, og det er Norges Bank som har besørget denne konfiskasjon."

Det skrev redaktør Diesen i 1932, så Aftenposten må ikke forsøke å innbilde folk at det er bare krisehjelpsidioter som kommer med dette, det er snart erkjent av all verden. En småbruker i Nes i Telemark kom til eiendommen for 15000 kr. Prisfallot kom og han kunde ikke klare det. Likedan en bonde i Bø. Han satt på sin mange hundrede år gamle ættegård. De forlangte utkastelse. Mannen i Nes var ute på anlegsarbeide, så der gikk det lett. Så var det i Bø, konen var syk og datteren dødsyk, og jeg ringte til lensmannen og bad ham ikke foreta utkastelse, men lensmannen svarte at den må fremmes. Jeg spurte om hvornår den skulle foregå. Han svarte at det kunde han ikke opplysemannens sakfører om. Jeg spurte da om det var blitt en ny ordning slik at en bonde hadde mistet retten til å møte med sakfører. Det er ordre, svarte han. Fra hvem? spurte jeg. Det er melding fra justisdepartementet, sa han, om at det er adgang til å undlate å underrette om det. Jeg fremtvang det og fikk vite det. Det blev ringt til distriktslæge Blom Bakke som blev anmodet om å reise op for å undersøke. Han uttalte at konen kanskje talte å flyttes, men før datteren ville det være døden. Jeg spurte om han vilde si det til banken. Ja, sa han, men han kjente sin bank. Han fikk med sig lensmannen og gjeldsmeplingsmannen - den groveste av alle fornermelser er lånekassen og den har gjeldsmeplingsmannen - og spurte om de kunde undlate utkastelsen. Nei. Så kom det i avisene og folk ble naturligvis desperate.

17.

Den dag utkastelsen skulde foregå kom det tusen bønder. De hadde lest i lokalavisen at det skulle være utkastelse på tross av sykdom og de kom fra åkeren, mange uten trøye, frem til Eika i Bæ. Så kom lensmannen. Så spurtes der: Det kan ikke være tilfelle at de skal kaste dem ut? Nu kom fylkeslægen - departementet hadde forordnet det - for det vilde vel ikke tro på distriktslægen. Fylkeslægen ble spurt om han trodde at de syke kunde flyttes, men han vilde ikke svare direkte. Han sa at det var best at de fikk bli hvor de var. Mens vi stod og snakket om dette kjørte der op 55 statspolitibetjenter, vebnet til tennene med mitraljøser, bomber og køller. Så kom en sykebåre og mannen som skulle utkastes ble ganske hvit i ansiktet. Hvad skal jeg gjøre? spurte mannen. Jeg svarte da: "Her kan du gjøre akkurat det du vil, bruk de våpen du har, for her har du nødverge-rett etter straffeloven. Det er livet det står om for din datter", "Ja, så distriktslægen, de skal gå over mitt lik. Det blir døden for datteren hvis hun skal flyttes." Jeg beklager at jeg ikke har et bilde av statspolitiet som stilte sig op og skulle jage massen som stod der. Folkemassen holdt på å slå ihjel den som kom med sykebåren, han måtte rømme over hals og hode. Men statspolitichef Askvig optrådte som en herre og hadde ikke vært så forståelsesfull som han var, vilde det gått galt. "Jeg har ikke sovet på mange netter og jeg glemmer ikke denne affære så lenge jeg lever", sa en gammel bonde. Sånn optrådte de altså. Til tross for at to læger sa at det var døden, så skulle allikevel banken kaste dem ut den dagen. Er det revolusjon å verge sig mot slikt? Det stod i Aftenposten at det ved den anledning jeg refererte var kommunistiske optøyer i Telemark og at de sang Internasjonalen. Vet De hvad de sang? De sang et vers av vår sang som lyder slik:

"Vi krever et rum ved det dekkede bord.
Dit bar vi det hellige brød.
Men ingen skal håne vår fattige jord
og samles til fest på vår nød."

Det var den Internasjonalen de sang.